

VARBÓC

Településképi Arculati Kézikönyv

2017

VARBÓC

Településképi Arculati Kézikönyv

2017

IMPRESSZUM

KONCEPCIÓ: Dobos Péter, települési főépítész

VARBÓC ÖNKORMÁNYZAT

3756 Varbóc, Petőfi út 18.

Telefon: 48/ 462-001; Polgármester: ifj. Molnár László korjegyzo@perkupa.hu

Települési főépítész: Dobos Péter

KÉSZÍTETTE: Boros Márk, Csonka Zsófia, Dobos Péter, Koleszár Krisztián

FOTÓ: Boros Márk, Csonka Zsófia, Csonka Sára, Dobos Péter, Koleszár Krisztián, Laki-Lukács Boldizsár, Tóth Dávid Levente

A kiadványban felhasználásra kerültek a Próba Településképi Kézikönyvek egyes elemei, továbbá Koleszár Krisztián, Edelény és térsége (Budapest, CEBA Kiadó, 2004) c. művének részletei, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum online fotógyűjteményének egyes képei, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság (www.anp.hu) és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (www.teir.hu) egyes képei, valamint a Lechner Tudásközpont ábrái.

Készült Varbóc község Önkormányzatának megbízásából, a településképi védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény rendelkezései szerint.

MINDEN JOG FENNTARTVA: Várdob Bt.

FELELŐS KIADÓ: Várdob Bt., Miskolc, 2017

Tartalom

Bevezetés	2
Varbóc bemutatása	3
Örökségünk	6
Református templom	7
Katolikus templom	8
Fejfás temető	9
Varbóc építészeti karaktere	12
Építészeti ajánlások	14
Hagyományos falukép	14
Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése	15
Beépítési mód, telepítés	16
Terepalakítás	17
Tetőforma- Tetőhajlásszög	17
Tetőhéjazat, eresz	18
Falazati anyagok	19
Vakolatok, színhasználat	21
Tornácok	25
Ajtók, ablakok	27
Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények	28
Kerítések	29
Járdák, kerti burkolatok	31
Meglévő épületek komfortosítása	31
Kertek	32
Növények	33
Gazdasági épületek	36
Mai példák	39
Parasztházak	40
Kockaházak	41
Új építés	42
Reklámhordozók	43
Műszaki berendezések	44
Utcák, közterek	45
Közterek	48
Külterületi egységek	50
Összegzés	52
VARBÓC KARAKTERTERÜLETEI	53

Bevezetés

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Tamási Áron e jól ismert mondatából kiindulva érdemes azon elgondolkoznunk, mi teszi otthonunkká a települést ahol élünk, a házat amelyben lakunk? Lakóközösség, családtagok, barátok, történetek, mesék, képek, formák, anyagok, hangok, ízek, illatok mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy valahol otthon érezzük magunkat, elmondhassuk „földiek” vagyunk. Másként fogalmazva: ott vagyunk otthon, ahol harmóniában érezzük magunkat Istennel, embertársainkkal, az állat- és növényvilággal, az anyafölddel, és az abból kilakatott épített, tárgyi és szellemi örökséggel. A magyar közgondolkodásban évszázadokon keresztül megkérdőjelezhetetlen érték volt a saját hagyományokkal bíró közösséghez való tartozás, amit a magyar nyelv helyhez kötődő fogalmakkal is kifejez: a megállapodott ember házasa, gazda a birtokán. Szemben a sehonnaival, a gyűttmenttel. A magyar falu évszázadokon át szervesen fejlődött, ha voltak is megrázkódtatások – török-tatárdúlás, háborúk, járványok –, a faluközösség újraéledt, hagyománya töretlen volt.

Ebben a folyamatban csak a II. világháború utáni időszak jelentett törést, ami végső soron a hagyomány teljes megtagadását jelenti. Az új társadalmi berendezkedés az ezer éves rendet igyekezett „végekép eltörölni”. Az önálló gazdálkodás megszüntetése az erőszakos kollektívizálással, az ipari központokba történő költözés vagy jobb esetben ingázás, a központosított oktatási intézmények, a néphagyomány háttérbe szorítása, a hitélet megszüntetési kísérlete, mind-mind a falu életerejének derékba törését jelentette. Ezzel társult a hagyományos falukép teljes átalakítása, a helyi jellegzetességet felváltó, Soprontól-Záhonyig egyazon kaptafára épített kádárkocka, majd a 80-as évek falusi létformától idegen emeletes nagyházai, végül a 2000-es évek aktuális divathullámot követő, sem egymásra, sem a település hagyományára nem figyelő „önmegvalósító” építkezései.

Több mint egy emberöltőnek kellett eltelnie, míg rájöttünk, ez az irány rossz, falvaink nagy része élhetetlen, a kihalás szélére, végveszélybe került. Napjainkban sok szó és politikai nyilatkozat hangzik el a falu, a vidék gazdasági, társadalmi felemelésének szükségességéről. Szándék és ígéretetek vannak a gazdasági támogatásra, a biztonságos élet megteremtésére, a hagyományok megbecsülésére.

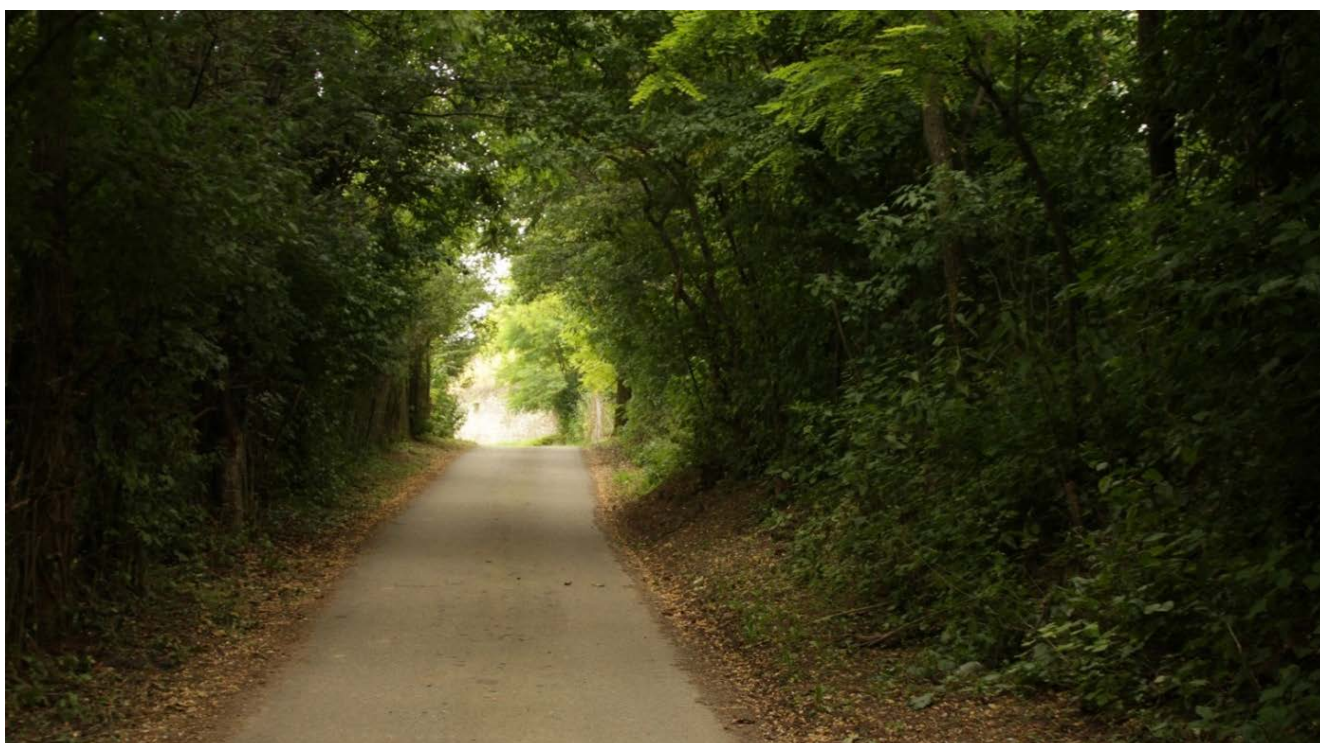
De vajon van-e remény arra, „*hogy a falu visszanyeri évezredek küldetését, ami a föld megtartása és megművelése; a falu visszaveszi nemzetmegtartó képességét, ami az ország számára népesedési és szellemi aranytartalék; és a falu újratekinti hagyományait, ami egészséges közösségeket jelent a hit, az önérték és az összetartozás érzésének újraépítésével?*” (kiemelt rész Istvánfi Gyula *A magyar falu építészeti hagyománya* c. röpiratából)

Bár az elmúlt 40+20 év tendenciáit negatívnak tételezzük, de nem tehetjük meg nem történté azt, nem mehetünk nosztalgiával vissza a „boldog aranykorba”, nem folytathatjuk ott, ahol az abbamaradt. Meg kell találnunk az egyensúlyt hagyományörzés és modernitás között, 60–70 év kimaradt szerves fejlődését kell rövid idő alatt bepótolnunk.

A feladat nehéz, de nem reménytelen. Helyenként már érződik annak szele, hogy a vidék újra felértékelődik, az urbanizáció iránya megfordulni látszik. Mely települések lesznek azok, akik a kor kihívására megfelelő választ tudnak adni, talpon maradnak, fejlődnek, és melyek, akik újkori „pusztafaluvá” vagy szlömösödő településsé válnak? A Települési Arculati Kézikönyv a folyamatban talán jelentéktelen eszköz, de mégis az első lépés lehet arra, hogy egy település számot vessen múltjával, örökségével és lehetőségeivel, megfogalmazza jövőképét, kézbe vegye sorsának irányítását.

Bemutatja a települést, megismerteti értékeivel, majd ezek alapján olyan építészeti ajánlásokat fogalmaz meg, amelyek lehetővé teszik az építkezni szándékozók számára, hogy olyan házat építhessenek, ami valódi büszkeséggel töltheti el, és a település képéhez illeszkedik, azt ízléssel viszi tovább. Az ajánlások nem tekinthetők kötelező jellegűnek, a céljuk nem a tervezési szabadság megkurtítása, uniformizálása, hanem éppen a valós értékek megismertetése, a sokféle izgalmas lehetőség feltárása. Az unalomig másolt, giccses, sokszor import klónok helyett a település karakteréhez illeszkedő választási lehetőségek bemutatása, a nem diktált, hanem valódi szabadság megismertetése.

A kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni, ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan továbbíródik. Ezért, ha újabb szép ház születik, az bekerülhet, sőt be is kell, hogy kerüljön a könyvbe, hogy ezáltal is büszke lehessen rá építtetője, tervezője, kivitelezője és a település egyaránt.

Varbóc bemutatása

Az egykori Torna megyei falu fölött északon a Hársas-hegy emelkedik, északnyugaton a Borház-tető, délnyugaton a Bokány-tető, míg délen a Hosszú-Tégla-hegy fogja közre a kis települést. Ma határa lenyúlik délkeletnek, így része a Rét-patak völgyében fekvő Lászipusztá, a régi majorság, az erdészház és a turistatábor épületeivel. Külterületi lakott helyként ezek a Rét-patak völgyének a Bódva-völgyre való kinyílása és az első település, Szőlősardó között félúton fekszenek.

A település határa érinti az Aggteleki Nemzeti Park védett természeti területét, a történelmi Galyaság meszes márgás hegyei karsztos karaktert itt nem mutatnak, azonban különösen a hegyi rétekhez kötődő másodlagos gyepek, valamint a Rét-patak völgyének nedves rétjei számos védett növény- és állatfajnak nyújtanak élőhelyet.

Varbóc déli határából, a Telekes-patak völgyében található Ördög-gát barlangból bronz- és vaskori, szkíta, kelta leletanyag került elő. Az Ördög-gát a középkorban is fontos határpont lehetett, ezt bizonyítja, hogy a település nevét is először említő 1298-as lázói határjárásban is szerepel neve (Urdunggata). A kezdetekre – mint a környékbeli többi falu esetében is – inkább nevéből következtethetünk, amely ószláv nyelven 'füzes patak' jelentésű. Eszerint nevét – hasonlóan a vidék többi víznevéhez – szlávok adták.

Az 'irtásföld' értelmű Lázó (Lászi) 1298-as határjárásakor Varbóc még nem létezett, a falut a Tekus ispántól leszármazott Szini (Széni) család telepítette a 14. században. 1399-ben – Szini István birtokainak összeírásakor – a falunak már fatemploma volt. A 14. század folyamán terjedt át a vidék nagy gazdasági föllendülését jelentő szőlőtermesztés a varbóci domboldalakra is. Az 1427. évi portális összeírás szerint 15 porta adózott Varbócon. Ekkor még mindig a Szini család a tulajdonos a velük vérrokon Jósmafői Tekes és Szalonnai családokkal együtt. A Semsey és Szerdahelyi családok 1477-ben Varbócon – de más falvakban is – résztulajdont szereztek. Ez időben még a gimesi Forgách család is tulajdonos lett itt, akik 1487-ben más birtokrészeikkel együtt varbóci (Varboucz) birtokukat is zálogba adták Derencsényi Imrének. 1548–1549 körül Warbocz alakban olvasható neve egy rovásadó-jegyzékben, a Csetneki és a Szini család falujaként. Ekkor a falu mindössze 1,5 portával és 3 pusztatelekkel rendelkezett, két zsellércsalád és két új telepítésű jobbágycsalád lakta. A falu földesurai a 16–17. században a Szathmáry Király család, valamint Aszalai Mátyás és Bocskai István (nem azonos Magyarország és Erdély fejedelmével). Az 1720-as összeírás szerint a falunak 13 jobbágy, 3 zsellér, 1 taksás és 1 nemes (Aszalay János) családja volt, s valamennyien magyarok voltak. Bél Mátyás 1730-as évekből való megyeleírása szerint birtokosa a kincstár, gróf Gyulay Ferenc, báró Andrassy György és Péter, a Ragályi, a Mihalik, a Rétey, a Radosztics, az Aszalay, a Bartók és a Recsky család. Az 1732. évi nemesi összeírás során birtokos nemesként Kapitány Mihályt, Kapitány Ferencet, Mészáros Jánost és Rátky Zsigmondot említik.

A 18. század második felében Varbóc és Lászi területén birtokokat szerzett a báró Fischer család, akik itt intenzív gazdálkodást folytatnak. Birtokaik majorsági központja Lászipusztán volt, ahol barokk stílusú magtárt is építettek. A 19. század elején a birtokviszonyokban változás állt be, mivel báró Fischer Antónia 1810-ben feleségül ment Gedeon Jánoshoz, aki Torna vármegye alispánja volt. Házasságukból két fiú – Lajos és János – született. Később a varbóci és lászi birtokokat az idősebbik, Lajos kapta. Fényes Elek 1837-ben megjelent kötetében a varbóci bort dicséri: „... mely erejére, kedves ízére, főképen pedig különös jó szamatjára nézve a' hires neszmélyi, somlyai, szerednyei boroknál épen nem alábbvaló.” A falu szőlőinek sorsát – de a környezőket is – az 1870–1880-as években dúló szőlőgyökértetű- (filoxéra-)járvány végleg megpecsételte. 1869-ben már csak 280 lakosa volt a falunak. Gedeon Dezső 1900-ban varbóci birtoka egy részét a kastéllyal együtt eladta Sebastiány Korányi Adolf huszárezredesnek, aki egészen 1945-ig megtartotta azt. A falu a közigazgatás átszervezése során 1950-től az edelényi járáshoz tartozott, mint Perkupa társközsége. A település elnéptelenedését a népességet reprezentáló statisztikák mutatják: 1949-ben 292 fő, 1960-ban 284 fő lakta. 1970-ben még 259-en lakták, 1980-ban már csak 161-en. Napjainkban már félszázan sem. A falu ma takarosságával a Galyaság egyik legkedveltebb pihenőhelye.

Örökségünk

Varbóc természeti adottságai, történelmének sokszínűsége, mindenkori lakossága adja azt az identitást, ami épületei, közterületei szintjén is kifejeződik.

A település jellegzetes hegyvidéki halmazfalu szabálytalan telkekkel. A központi térre szinte sugarasan futnak az utcák, azonban a főbb magaslati pontokat már a történelmi időkben is településképi szempontból meghatározó épületek foglalták el, mint a falu temploma, vagy a kastély.

Varbóc mai épített környezetét (= a falu arculatát) alapvetően három történetileg kialakult, funkciójában is elkülönülő építészeti „réteg” ötvözete alkotja. Ezek:

1. A 19. század végén, a 20. század elején épült karakteres (köz-)épületei, úgymint: a református templom és a Gedeon-kastély. Ide sorolható még a lászipusztai, valószínűleg 18. század végi magtár és az 1949-ben épült római katolikus templom is.

2. Népi építészeti emlékek. Viszonylag nagy számú épület. Számos esetben az épületen felfedezhetők a későbbi átépítések nyomai, amik egyre komfortosabbá tették a paraszti sorban élő családok lakóépületeit. A falu központi részén egészen korai, favázás szerkezettel (18. század?) is találkozunk, azonban leggyakoribbak a 18–19. század fordulójáról maradt építészeti megoldások. A legújabbak a 20. század 30–40-es, sőt, 50-es éveiből valók.

3. Néhány, a 20. század második felében épült középület, mint a vegyesbolt épülete vagy a (lászipusztai) Éger-völgyi Úttörőtábor épületei.

Varbócon országos védettségű műemlék nem található, mégis a főbb helyi örökségi értéket képviselő épületekről külön is érdemes szólni.

Református templom

Református temploma helyén már 1399-ben már állt a falu temploma, a forrás fatemplomot említ. A reformáció 16. századi elterjedésével egy 1595-ből származó összeírás szerint már templomát ők használják, majd 1684-ben (feltehetően újabb) fatemplomot építettek. A falu templomát 1806-ban lebontották, s még ez évben kőből építették meg a harangtoronnyal ellátott templomot. Ennek a templomnak az ábrázolását ismerjük 1863-ból, amikor a községről cikk is megjelent a „Vasárnapi Újság” című lapban. A templom harangját – amely 80 kilogrammos – 1816-ban Losoncon Stefanides Benjamin műhelyében készítették. Az idők során a falu templomát fedő faszindely is elkorhadt, a mennyezet beázott, a kőtemplom nyugati oldalfala is megrepedt. Ezért 1895-ben a templomot nagyjavítás alá vették és teljesen megújították, s valószínű, hogy ekkor változtatták meg eredeti formáját is. A templomon 1926-ban (s legutóbb közös összefogással 1983-ban) végeztek felújítást. A 125 kg-os harangot 1934-ben Budapesten Szlezák László öntőműhelyében készítették, amit közadakozásból vásárolt meg a gyülekezet.

Katolikus templom

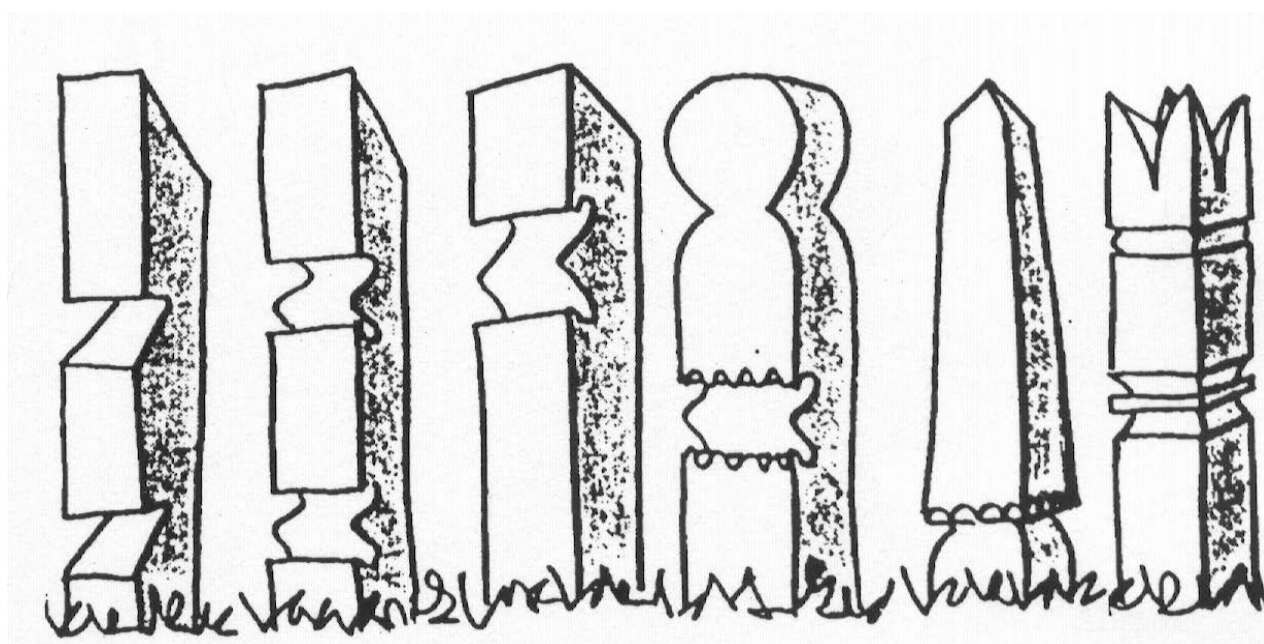
1949-ben épült föl – ki nem égetett lászípusztai téglából – a katolikusok kicsiny, harangtornyos modern formájú temploma, melyet Szűz Mária Szeplyótelen Szíve tiszteletére szenteltek föl. A kis templom harangtornya alacsony gúlisakájával és csúcsíves záródású páros ablakaival egészen mediterrán hatást kelt.

Fejfás temető

Külön is érdekes a falu református fejfás temetője, mely a hagyományos formák mellett sajátos eltéréseket is tartalmaz. Teljesség igényével készített felmérését Horváth Imre, debreceni tanárember végezte az 1990-es évek elején.

Varbóc építészeti karaktere

Varbóc településtípusa zsákfalú, völgyfőbe húzódó halmazos szerkezet, központi térséggel, körútszerű feltáró utcákkal. A szabálytalan telkeken lakóház és nagyméretű csűrök voltak jellemzőek.

Hagyományos lakóépület-típusa a kontyolt vagy füstlukas (alulkontyolt) tetejű oldaltornácos ház.

A település különös értéke, hogy a 20. század második felének általános faluképi átalakulása – a kockaházak és nagyházak nagyarányú megjelenése – itt nem következett be. (A faluban fellelhető ilyen jellegű épületek nem új építések, hanem az egymenes, hosszanti alaprajzi elrendezés kibővítései) ezért a településkép egységes képet mutat. Ennek oka lehet a település zsákfalú jellege, az építkezni vágyó fiatalok inkább elköltöztek, valamint a lakóépületek turisztikai hasznosításának viszonylag korai felismerése. Ezért egész falut építészeti örökség védelmére javasolt területként szükséges kezelni.

A település egyediségét adja, hogy a halmazos szerkezet miatt a fésűs beépítés nem szigorú nadrágszíjparcellákat jelent, hanem szabálytalan, szélesebb telkeket, ami a telekhasználat szempontjából kedvezőbb.

A telkek egy része az utca felé lejt, amit jól kihasználják az utcai épületrész alapincézettségével.

Varbóc települést az alábbi karakterterületekre osztottuk fel:

Történelmi településrész - Hagyományos falusi terület
Mezőgazdasági terület

Építészeti ajánlások

Az ajánlások kiterjednek minden olyan elemre, ami a településen járva befolyásolja az összképet. Legyen az kerítés, előkert, alkalmazott növények, tornácok, tetődíszek, ajtók, ablakok vagy egyéb díszítő részletek. Mutatunk szakmai szempontból néhány jó példát, ami a későbbi felújításoknál mintául szolgálhat.

Hagyományos falukép

A falu szerkezetét, építészeti karakterét tiszteletben tartva e településen elvárás a meglévő településképhez való igazodás, ami elsősorban az új építések léptékét (méretét), a beépítési módot, a tömegalakítását, másodsorban az anyaghasználatot és a részletformálást jelenti.

Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése

Varbócon a házak magassága közel azonos. A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló magassággal kell épülniük, mint környezetük. A túl magas házak nem illeszkednek utcaképebe. Emeletes épület nem javasolt, legfeljebb tetőtér-beépítéses.

Az épületek utcafronti szélessége se legyen nagyobb, mint a hagyományos szomszédos épületeké, legfeljebb 10–15%-kal, (ilyen méretnövekedési lépcsők voltak régebben is.) Ez azt jelenti hogy a hagyományosan jellemzően 5–6 méter utcai traktus szélesség felmeget 7–7,5 m-ig. Ha az elhelyezni kívánt funkciók miatt szükséges a nagyobb épületszélesség, az inkább az épület hátsó részén legyen, ami az utca felőli látványban kevésbé zavaró.

Az épületek alaprajzi szerkesztését illetően javasolt az egymenetes, hosszanti alaprajzi elrendezés, lineárisan sorolt helyiségekkel. A hosszúház elleni érv, hogy keskenységébe nem férnek be a korszerű kényelmi berendezések (fürdő, wc, ruhatár stb.). Ha a lakáshasználatban is követni akarjuk a hagyományt, akkor középen a konyha legyen, „ahol az asszony intézi a család dolgait”. Ebből a központi térségből nyithatók a lakószobák, esetleg padlástér-beépítés. Az új, különleges rendeltetések helye – nagy terasz, műhely, műterem – hátul legyen, ahol elegendő hely van, ott ahol a hagyományos elrendezésben az istálló volt. A gépkocsitároló is inkább a telek hátsó részébe kerüljön, semmiképpen ne az utcáról behajtható pincszinten.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Egy-egy épület esetén elfogadható ez a megoldás is, azonban nem kívánatos, hogy ez általános legyen, főleg ott ahol ez az értékes utcai homlokzat és tetőforma visszabontását jelenti.

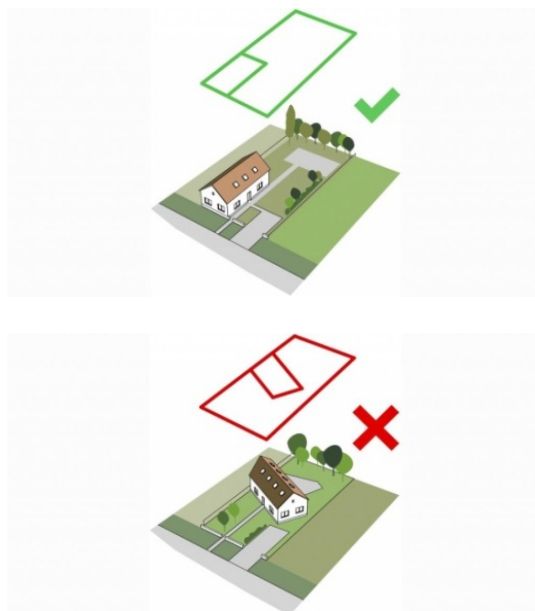
Beépítési mód, telepítés

A településre jellemző az oldalhatáros (fésűs) beépítés, előkerttel vagy előkert nélkül. Az oldalhatáron álló lakóház hagyományosan istállóval folytatódik, amihez további kisebb állattartási és tároló épületek kapcsolódhatnak, előzővel összeépítve vagy különállóan. A lakóházzal átellenes oldalon a szigetszerűen előfordulhatnak kisebb tároló, állattartó vagy egyéb épületek. (udvari kemence, kútház).

Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóházra merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik.

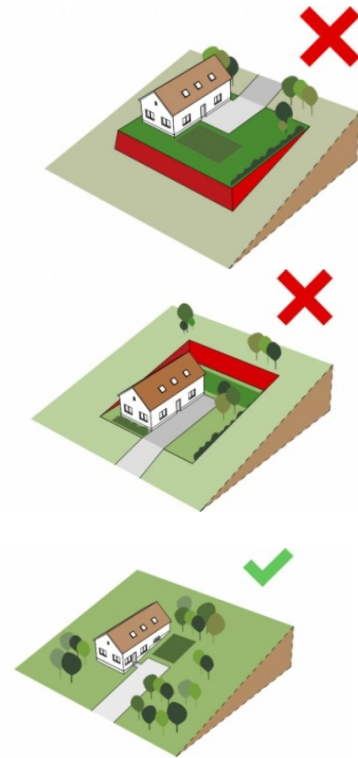
Keskenyebb telekszélesség esetén a keresztcsűrök majdnem a telek teljes szélességét lefedik, a szomszédos csűrök láncolatot alkotnak. Ma már sajnos a csűrök csak részben maradtak meg.

A falukép kialakításában a legszembeötlőbb az utcabeépítettség, azaz hogy a lakóházak az utcához viszonyítva miként helyezkednek el. Varbócra jellemző az előkertes beépítés, ahol az épületek többé-kevésbé merőlegesek az útra, az út (a kerítés) és a ház közé kisebb előkert szorul.

Terepalakítás

Varbóc dombos, ezért a családi házak építésénél lejtős telekre kell számítani. Nem elfogadható az épület földbevéjárása, az így kialakuló mélyedésben az esővíz összegyűlik, a kert rosszul használható. Nem elfogadható továbbá a ház teljes kiemelése sem, mivel így a ház feltűnő platóra kerül, kiemelkedik szomszédjai közül. Jó megoldás a terepalakításnál a családi ház részleges bevágása. Az így kitermelt földdel feltölthető egyenesre a telek, kevesebb földet kell megmozgatni. Kiváló megoldás továbbá, ha az épület eleve terepbe illesztve épül, így kapcsolata a környezetével jó, a földmunka minimális. Erre a meglévő épületeknél is számtalan példát látunk, az épület utcai része alápincézett.

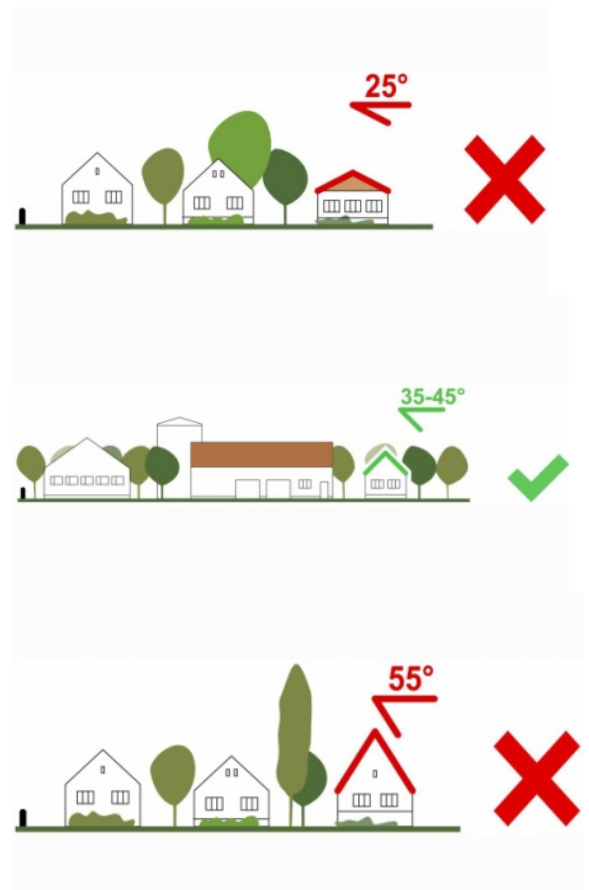

Tetőforma- Tetőhajlásszög

Varbócon az épületek legtöbbjének tetőformája: füstlukas (alulkontyolt), kisebb részben kontyolt, de előfordul oromfalas és felülkontyolt tetőforma is. A nyeregtető az épületvégen jellemzően oromfalas. Előfordul, hogy az épületet az oldalkert felé rizalit-szerű bejárattal bővítik, ekkor nyeregtetős tetőidom csatlakozik merőlegesen a fő tetőidomhoz. A tetőn nincsenek felépítmények, esetleg egy padlás-szénabedobó.

A településrészen lévő családi házak tetőformája egyszerű, így új építésekénél is kerülni kell az összetett tetőidomokat. Felújításoknál, átalakításoknál meg kell őrizni az eredeti tetőformát.

Varbóc hagyományos településrészén a családi házak tetőhajlásszöge közel azonos. (35–40 fok között) A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképhez.

Tetőhéjazat, eresz

Varbóc épületeire a cserépfedés jellemző, mind a lakó mind a melléképületeken. kisebb arányban fordul elő elemes palafedés, (franciafedés) még kisebb arányban hullámpala.

Tetőfelújításoknál és új építéseknel leginkább cserépfedés használata java szegélycserép javasolt. A méltósággal öregedő cserépfedés nagyszerű látványt nyújt, ezért javasoljuk a bontott és átválogatott, megtisztított cserép újrahasznosítását. Ha lakóépületre már nem alkalmazható, a melléképületen még megfelelő lehet.

Ha új cserepet veszünk, az lehetőleg a régihez hasonló mintázatú legyen: hódfarkú, íves vágású, illetve szalagcserepek.

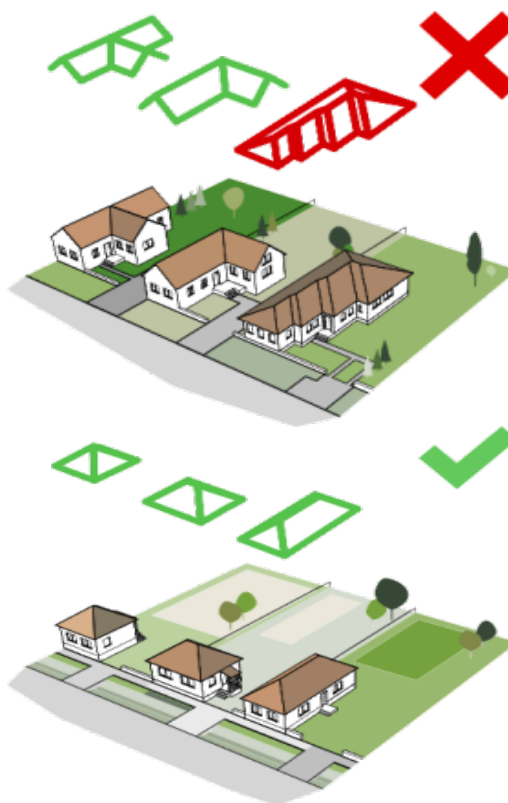
Oromzatos tetőnél sem javasolt a szegélycserép elem alkalmazása, az oromlezárás oromdeszkás vagy habarcsos kiképzésű falazott legyen.

A tetőn lévő bádogos szerkezetek – oromszegély, kéményszegély – filigrán kilapításúak legyenek –, lehetőleg ne legyenek láthatóak.

Az elemes palafedés ma már ritkán alkalmazott, egyes fajtái azbeszttartalmuk miatt egészségre károsak.

Hullámpala, cserepes lemez, műanyag hullámlemez, polikarbonát fedések használata nem javasolt.

Meglévő házak utólagos hőszigetelése nem javasolt, legfeljebb hőszigetelő vakolatrendszerrel, a vakolatdíszek utólagos helyreállításával.

Falazati anyagok

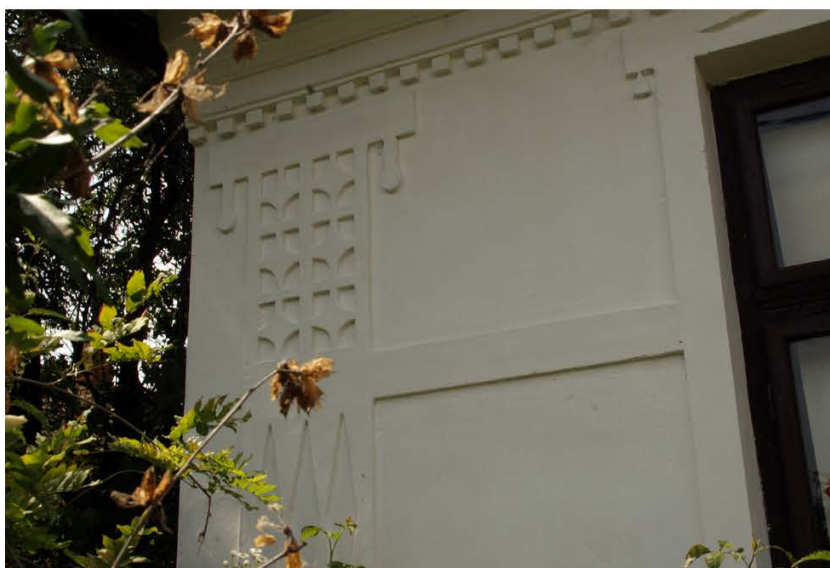
A falszerkezetek sokfélesége a magyar építészetben részben történeti fejlődés eredménye, részben a helyben elérhető építőanyagokból eredő kényszerhelyzet folyománya.

Varbócon a mai napig megmaradtak az ősi szerkezetnek számító favázas falak szép példái. Ezeknél a talpas keretvázás faszerkezet közé vázkitöltésként tapasztott sövény (patics), vályogtégla vagy lécek közötti vályogtömés kerül. Ezek a kőalapra épített talpas-vázás szerkezetek szinte kizárólag 19. századi épületek, s ezért meglehetősen ritkák, ezért nagy értéket képviselnek, megőrzésük különösen indokolt.

A varbóci lakóházak többségére a vályogtégla fal, égetett téglafal és kőfal a jellemző. A kőfal anyagát a falu határában fejtett üledékes kőzetek adják, főként mészkő és sífer (agyagpala, homokkő). A köveket igyekeztek laposra hasítani, hogy a fal sorosan rakható legyen. A teherhordó falak átlagos vastagsága 60–80 cm, a belső falaké hasonlóképp.

A falazat kötőanyaga a régebbi épületeken sár vagy pelyvával kevert sár, csak később jelenik meg a mészhabarcs, és a cementes mészhabarcs használata. A nyílászárókat felülről kőből vagy téglából rakott teherhárító ívek zárják le.

Ugyanazon épületen többféle falazóanyag is jelen lehet, ez lehet az építéskor is így, de lehet a későbbi bővítés, átalakítás jele is.

Épületbontásnál érdemes a bontott anyagokat újra felhasználni, főleg a helyi követ, ami más anyagokkal nem pótolható. (Rendkívül ellentmondásos, amikor a természetesség érzetét szeretnénk kelteni több ezer km-ről behozott kínai kőanyaggal.)

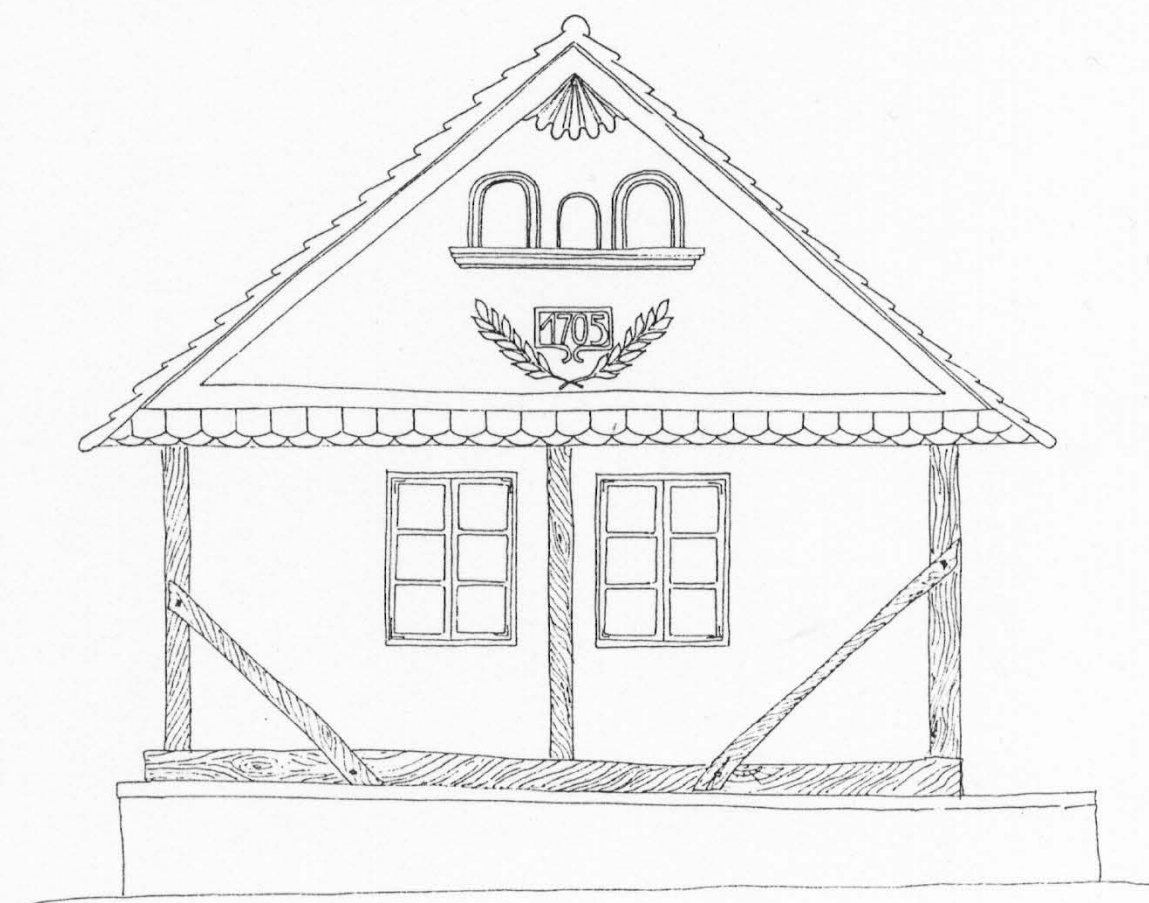
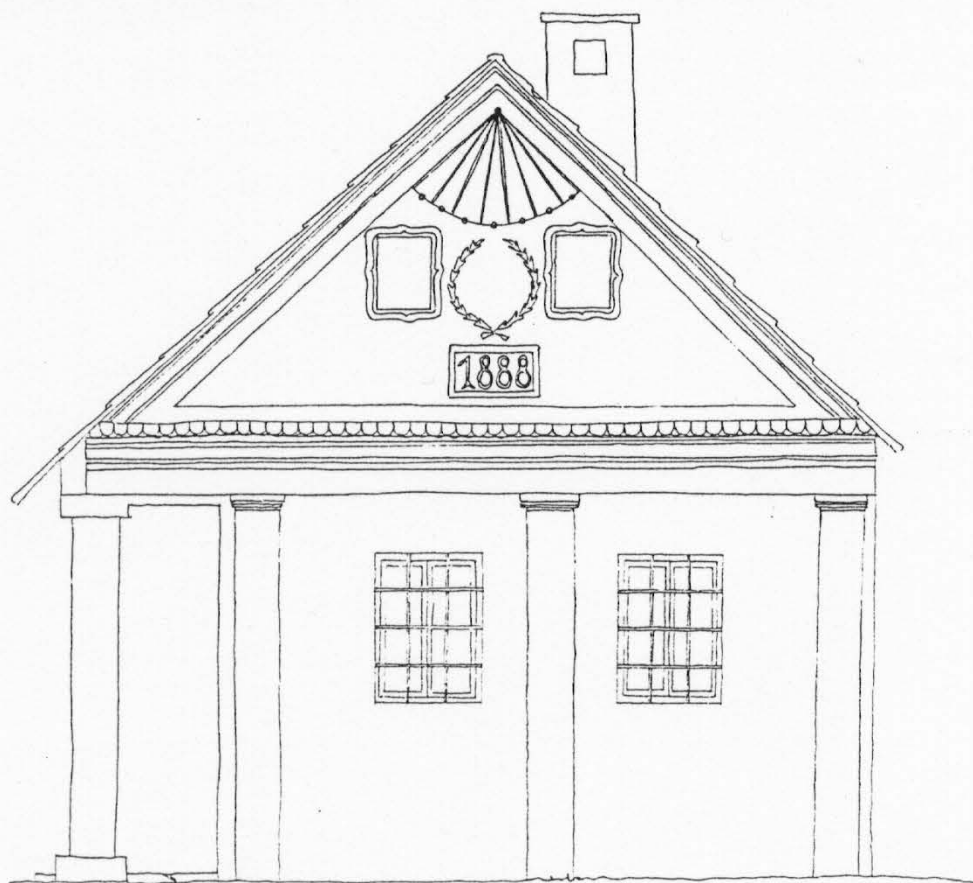
Új építéseknel természetesen megkerülhetetlen korszerű kerámia termékek használata.

A környezettudatos modern építészet újra felfedezte a vályogtégla, illetve a favázás, vályogtégla vázkitöltésű falelőnyeit, egyszintes épületeknél az 50–60 cm-es vályogtégla fal sem esztétikai, sem szerkezeti kifogás alá nem esik, ha vályogépítés alapelveit betartják. (Szilárd alap, vízmentes hely, szigetelés, rendszeres karbantartás és használat.) Hőszigetelés, hőszabályozás nem kell, helyi gyártása energiatakarékos és munkaalkalmat is jelenthet.

A kőfal hagyományos ugyan, de rossz hőszigetelő képessége miatt fűtött épületekhez nem javasolt használata, annál inkább fűtetlen tárolóépületekhez, támfalakhoz.

Tornácok

A hagyományos magyar lakóház leglátványosabb építészeti eleme a tornác, aminek Varbócon is szép példái találhatók. A tornác a zárt lakótereket kiegészítő, közlekedésre, tárolásra, esetleg munkavégzésre használt fedett-nyitott tér. A forró nyári napot leárnyékolja, de az alacsony téli napsugarakat beengedi.

Funkcionális indokltsága mellett díszíti a házat, a család vagyoni helyzetének jelölésére is szolgál.

A varbóci tornác oszlopainak anyaga lehet kő, téglá vagy fa, vagy ezek együttesen. Az oszlopokat alul kő mellvéd vagy fűrészelt díszes deszkamellvéd, felül gerendás áthidalás vagy falazott ívek kapcsolják össze.

A deszkákat egyszerű páccal, kencével kenhették, színük szinte mindig öregbarna.

Varbóc egyes épületein jellemző a rizalit szerű tornáckiugró építése. Helyi jellegzetesség, hogy a tornác alá pincelejáró kerül, így a tornác fölötti mennyezet nádazott-vakolt, vagy deszkázott, jellemező a tornác hosszán végigfutó deszkázat alsó takaróléccel.

A régi tornácokat helyre kell állítani! A rekonstrukciónál ügyelni kell az egykori szerkezeti illesztésre, a pótlások pontos cseréjére, mindehhez rajzoljuk meg a pontos sablont. Festést csak favédő sötétbarna pácot (paliszander) használjunk, esetleg lenolajos kenést, a többit bizzuk a nap barnító ibolyántúli sugárzására.

Új tornác építésénél – hasonlóan a ház többi díszítő eleméhez – gondos tervezést és visszafogottságot javasolunk. A díszítő motívumok másolása nem garantálja a sikert, szükséges a megfelelő arányrendszer, a jó szerkezeti kialakítás megtervezése, amihez szakember bevonását javasoljuk.

Több példát látunk a településen arra, hogy tornác nélküli ház ereszéhez rögzített szarufákkal új tornácot építenek. Ez a szerkezeti megoldás több szempontból is aggályos: a hagyományos varbóci házak ereszvonala egy magasságban fut, az utólagos tornác ereszvonala ez alatt marad, ami a toldott jelleget hangsúlyozza, a tornác nem integráns része az épületnek. A ház egyensúlya, hagyományos arányrendszere elbillen. A hagyományos tornác mennyezete sík-deszkázott vagy vakolt, a toldott tornácé ferde félnyereg-tető, alulról látszó cserepezéssel.

Ha új tornácot akarunk építeni, az a teljes tető átépítését kell hogy maga után vonja, ahogy az korábban is szokásos épület-átalakítási fázis volt.

Még inkább nemkívánatos, idegen elem a tornácbővítés, ha a tartószerkezet és héjazat anyaga is „korszerű”, pl. acél vázszerkezeten műanyag fényáteresztő hullámpala

Ajtók, ablakok

Varbócon szép régi nyílászárókat találunk, amik az korabeli asztalosmesterek remekei.

A 20. század fordulójától általánosan elterjedtek az 1:2 arányú, cca 1×2 m-es, alul felnyíló, felül bukószárnyas három vagy hatszemes, kettős gerébtokos ablakok. Az ettől korábbi nyílászárók kisebbek. A 20. század második felétől megjelennek a háromosztatú „tüzépes” ablakok.

Az ajtók a lakórészen felül ablakosak, a külső, gyakran kétszárnyú köpenyajtókon ablak nincs. Minden ajtó jellemzője, hogy filungosak, azaz betétesen kazettásak, a betéteken gondosan profilgyaluvál megmunkált szegéllyel.

Felújításnál javasolt a régi nyílászárók megtartása, asztalos felújítása. A korszerű hőszigetelt üvegezések fogadásához nagyobb tokprofilszélesség kell, ezért ha szükséges hőszigetelt üvegezés, az a belső szárnyra kerüljön, ami az utcáról nem látszó.

Újépítésű ház esetén a homlokzati arányoknak, a nyílások arányrendszerének, osztásrendjének megtartása javasolt. A környékünkön létezik olyan asztalosműhely, ahol a régi nyílászárók szerkezeteivel azonos, de hőszigetelt új nyílászárókat tudnak gyártani.

Műanyag nyílászárók nem ajánlottak, a hagyományos utcaképet megtörik.

Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények

Elvitathatatlan igénye a mai kor emberének a komfortos életforma, ami bizonyos épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények telepítését vonja maga után: antenna, szerelt kémény, riasztó berendezés, napelem, napkollektor stb. Amennyire lehet ezeket úgy kell elhelyezni, hogy az utcaképet ne befolyásolják, inkább a hátsó kert felé, vagy a melléképületekre. Ha beépítésük elkerülhetetlenek, lehetőleg ne az épület kiemelt pontjára kerüljenek. A napelemeket ne szórطان helyezzük el, hanem egy blokkban lehetőleg egy teljes tető felületet fedjenek le.

A szerelt kéményeket lehetőleg a régi kéménybe húzzuk be, vagy kapjanak falazott köpenyt.

Kerítések

Ha ránézünk egy utcára, a házak mellett a legmeghatározóbb elem a kerítés, mert nagy felületen tudja gazdagítani az utcaképet. Varbócon még ma is fellelhetők archaikus anyagú és formavilágú kerítések és kapuzatok, amik az új építésnél is mintául szolgálhatnak.

A kerítések anyaga kő fa vagy fém, illetve ezek kombinációja.

A kő kerítések általában sárba rakottak vakolás nélkül, vagy egyszerű vakolással (kanálfröccsvakolással). Nagyon szépek - és hasznosak - azok a kőkerítések, amik egyben támfalként is funkcionálnak.

A rakott kőkerítés szépsége leginkább akkor domborodik ki, ha mélyfúgával készül. A vastag, cementhabarcsos fuga lerontja a kőfal textúrájának természetességét, lehetőleg kerülendő. Még inkább idegenül hat, ha a fugákat be is festik, vagy cementes anyagból csíkozást alakítanak ki.

A településen szép számmal vannak acél kerítések is. A legrégebbi mívés kovácsoltvas kerítések már a két világháború közötti időszakban megjelentek. A 2. vh után ezek egyszerűbb, kevésbé mívés, sokszor lemezelt változatai jelentek meg, esetenként drótfonattal kombinálva. A 20 sz 2. felének lakatos termékei sokszor lemezgyári hulladékból készültek.

A kovácsoltvas kerítéseket lehetőleg meg kell menteni, lakatos javítással, átfestéssel. A lemezgyári hulladék hulladékból épült kerítésekért nem kár, azokat nyugodt szívvel el lehet bontani.

Újabban egyre inkább terjedőben vannak a gépi előregyártású, kovácsoltvas utánzatú kerítések. Ezek felhasználásával óvatosnak kell lenni, formaviláguk sokszor tájidegen. Aki kovácsoltvas kerítést szeretne, próbáljon bontásból szerezni, vagy a régi minta alapján gyártasson újat.

Ha az új acélkerítés drótfonatos, a drótfonat sűrű legyen, az összkép ne a drótkerítésre rímeljen. Szögesdrót még inkább kerülendő.

Alárendelt helyen – pl. szomszédok közötti telekhatáron – ha alkalmazunk drótkerítést, az legyen növényzettel takarva, futtatva.

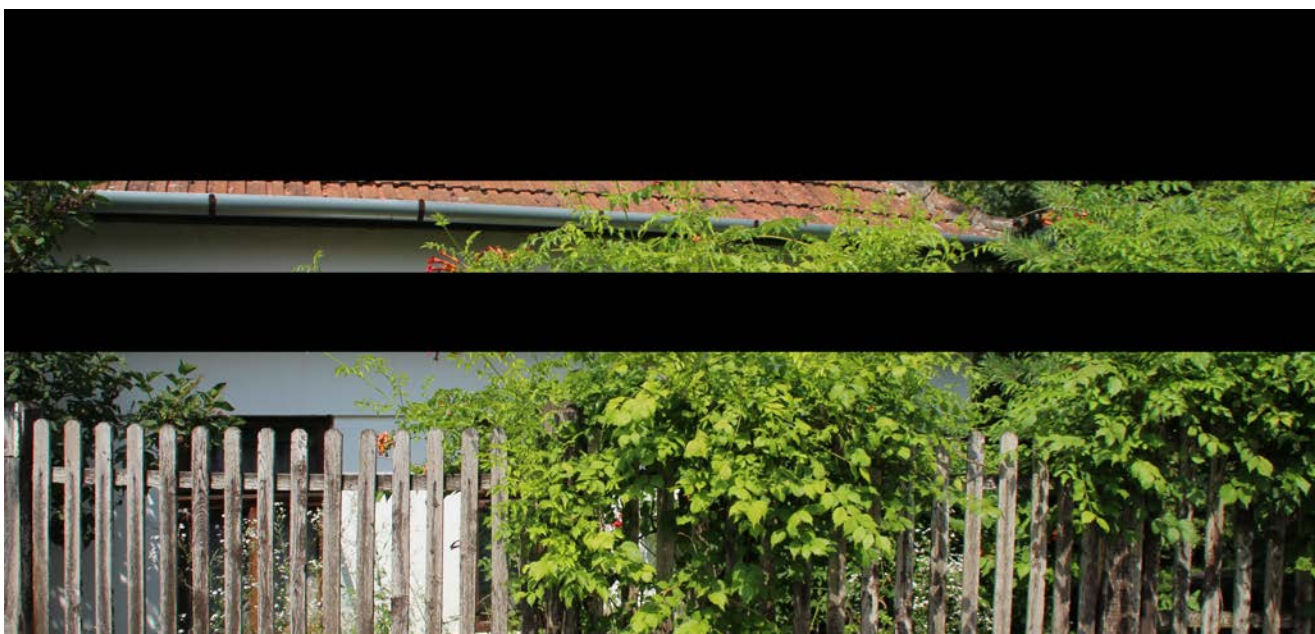
Mind a régi, mind az új fémkerítések festésénél kerülni kell az élénk színeket, a mázas festést. Javasolt a mélyzöld, sötétbarna, grafitzürke, fekete matt színek – lehetőleg egy színnel megvalósuló – használata.

A településen egyértelműen a fakerítések a dominánsak, abból is a vékony léckerítés fordul elő leggyakrabban. A keményfából készült léckerítéseknél érdemes odafigyelni a lécek fejének kialakítására: általában hátracsapták és hegyezték, vagy legömbölyítették azokat. A léceket a tartófára, szögezték, későbbi változatban acél vázra csavarozták. A léckerítés mezőit gyakran meszelt kő- vagy téglaszlopok közé tették, a kerítéseknek lábukat is lehetett.

A léckerítéséknél kisebb számban, de Varbócon is előfordulnak deszkakerítések. Ha ilyen szeretnénk újonnan létrehozni, fontos hogy ezek sohasem ritkán rakottak, illetve illesztéseken nem használják kifűrészelt motívumokat.

A kerítések leglátványosabb eleme a nagy- és a kiskapu. A nagykapu deszkázatos, lehet két- vagy egyszárnyú, borítással. A kiskapuk között szép számmal találunk fedeles ácsolt keretűeket. Ismerünk vésett-faragott díszítésű kapufélfát is a településről. Új építéseknél ezeket vegyük mintának, semmiképp se akarjunk székelykapu utánzatot létrehozni.

Ha az új fa kerítés tartóoszlopai is fából vannak javasolt faanyagvédelemmel ellátni földbe kerülő részt. A fa anyagú kerítések színezésénél is visszafogottnak kell lenni, nem használhatók kirívó színek, legjobb a fa természetes színét megjelenítő mélybarna szín (lazúrozás vagy lenolajkence használatával).

Járdák, kerti burkolatok

A településeken már a II. világháborút megelőzően készültek járdák, többnyire nagyméretű lapos kövekből kirakottan.

A 20. század 2. felétől elterjedtek a beton járdák, később a térkő burkolatok. Ha lehet ezek területét minimalizálni kell, a falusi környezettől idegen a faltól-falig burkolt udvar.

Szerencsés, ha az új járdák elemesek, és köztük fű nő. Helyi nagyméretű lapos követ elég nehéz beszerezni.

Kompromisszumos megoldásként beton tipegő kő használható. Megformálása azonban ne akarjon követ vagy fát utánozni, megfelelő a legegyszerűbb, 40×40 cm-es négyzetes kialakítású. Ebből az elemből lejtős területen is kialakítható járófelület, vagy tereplépcső.

Tévkő alkalmazása estén kerülni kell a természetidegen geometrikus mintákat – csontkő, fodorkő, hullámkő –, inkább maradjunk a legegyszerűbb téglányformánál. Javasolt az ökogreen tévkő, ahol az elemek között fű nőhet.

Meglévő épületek komfortosítása

Egy 70–80 évvel ezelőtt épült ház átalakítása a mai igényeknek nehéz feladat, de nem lehetetlen.

Az egymenetes, hosszanti elrendezésben nehezen alakítható ki korszerű alaprajz. Segíthet, ha a tornác egy része vagy a kiugró tornáczírcsialit beépítésre kerül, beüvegezéssel, mellvéd felfalazással. Az épület hátsó kert felőli vége lehet nagyobb arányban üvegezett, folytatódhat ugyanazon tetőidom alatti fedett-nyitott teraszban.

A vizes technológiák a hagyományos szerkezetű régi házakban ugyancsak gondos elválasztást igényelnek. Egy fürdőszoba beépítése például régi vályogtégla, kő, fafalazatú házban „kabinelv” szerint – légréteges, vízzáró szerkezeti egységben történhet. A korszerű, egybeépített műanyag falú kabinok (WC, fürdő) behelyezése kitűnően bevált bármilyen régi szerkezetű épület esetén, nyugati országokban általános megoldás.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Egy-egy épület esetén elfogadható ez a megoldás is, azonban nem kívánatos, hogy ez általános legyen, főleg ott ahol ez az értékes utcai homlokzat és tetőforma visszabontását jelenti.

Alaprajzi területnövekményt padlástér beépítéssel is el lehet érni. Fontos hogy a tetőidomot ne uralják sorolt tetőfelépítmények. Az egykori istállóajtó fölötti padlásbedobóból kiváló tetőablak alakítható ki. Több helyen elterjedt megoldás, hogy a füstlikas tető átépített oromfalán a deszkázat hézagos, ami mögött lévő síkban helyezik el az üvegezett ablakot.

A hátsókert felé eső oromfal, hasonlóan a földszinhez, nagyobb üvegfelület elhelyezésére alkalmas. Ha szükséges még tető bevilágító, inkább tetősík ablakot használjunk, de csak egyet-egy tetőfelületenként.

Új építésű házak formálásánál javasolt a helyi motívumok, szerkezetek, jellemző építőanyagok használata – többek között ez is a célja jelen Arculati Kézikönyvnek –, azonban az fejlődés nem állhat meg, egy-egy új építészeti elem, modern formálás is feltűnhet az új épületeken. Azonban fontos, az új házak ne minden elemükben akarjanak mások lenni, az illeszkedés legyen a fő szempont.

Kertek

A rendben tartott kertek a falu ékei lehetnek, főleg, ha a gazda gondossága az előkertben is megmutatkozik. Több szép kertet és kertrészletet találhatunk Becskeházán. A gondozott kertek egy ápolts, étellel teli faluképet adnak, mert a kert az élet tere és a hagyományos falusi porta része. Nincs parasztház kert nélkül.

„Minden kertképzetünk gyökere a paradicsomi kert”

Szűcs Gábor

Ha az épület szempontjából nézzük a képet, akkor képzeljünk el telket csak épülettel és kerítéssel rajta. Meztelen! Ha ugyan ezt a házat előkerttel, bokrokkal, szépen rendben tartott gyepvel és fákkal képzeljük el, sokkal vonzóbb és élhetőbb együttest látunk. Összetartozik a zöld és az épített környezet, egymás kiegészítve adnak egy egészet.

Az előkertben a színek megjelenése, az épület előtt a bátor forma-használat, és alacsony, maximum 1 méter magas növények a hátsó kertben pedig a nyírt gyep és az idős fák gondozása ajánlott. Ha van tornáca a háznak, és a tulajdonos nem sajnálja eltakarni a faragásokat, akkor ajánljuk futó növények, különösen szőlő ültetését a tornác lábához.

Növények

Növények a kert csodái. Színesek, illatosak és szinte egész évben megörvendeztetik a kert tulajdonosait. A növények hálásak, meghálálják a törődést, a gondoskodást, és cserébe ellátnak minket szemet gyönyörködtető látvánnyal, ínycsiklandó terméssel.

A településen járva látszik, milyen növények érzik jól magukat, és mik jellemzők a falu egészére. Varbóc esetében számos jó növénnyel találkozhatunk, amik további telepítésével üdeséget adhatunk az utcáknak.

Egy virág bájos, két virág kedves, sok virág döbbenetes hatást tud elérni, ezért javaslatunkban a közterekre vonatkozóan tömeges ültetést ajánlunk. Ezt legkönnyebb évelőkkel vagy magról vetett virágokkal lehet megtenni. Ajánlott virágok:

- japán gyöngyvessző / *Spirea japonica* 'Shirobana', 'Genpei'
- menyecskeszem / *Coreopsis laciniata*, *C. tinctoria*
- borzas kúpvirág / *Rudbeckia hirta* 'Glória', 'Napfény'
- díszgyertya / *Gaura lindheimeri* 'Gambit White', 'Siskiyou Pink'
- dísz orbáncfű / *Hypericum calycinum*, *H. androsaemum*
- pillangóvirág / *Cosmos bipinnatus*

A fák az utca és a település ruhái. Ha felülről ránézünk egy falura, meglepően sok zöld felületet, és ezen belül sok lombot látunk. A hagyományos faluképhez hozzátartoznak az idős lombos fák, és a girbe-gurba gyümölcsfák.

Egy idős fa értéke abban rejlik, hogy 100 év alatt számtalan hatás érte, számtalan sérülés érte, mégis áll, terem és árnyékot ad. Minden meglévő, idős fát meg kell becsülni a faluban, kiemelt figyelmet érdemel a templom előtt álló hársfa, illetve a főutcán álló példányok.

Varbóc központjában, ha fásításra kerül sor a következő fajokat ajánljuk ültetésre:

- fehér vagy fekete eperfa / *Morus alba*, *M. nigra*
- helyi szilva fajták / *Prunus domestica* ssp.
- vilmoskörte vagy helyi fajták / *Pyrus communis* 'Williams'
- kislevelű hárs / *Tilia cordata*, *T. cordata* 'Debrecen'
- nagylevelű hárs / *Tilia platyphyllos* 'Pannónia'

A belterületen kívül eső zöldfelületeken is szükség van a fákra, akár egyedül akár ligetben állva. Értékként tartjuk számon a réteken, legelőkön, kaszálókon álló hagyásfák, mert árnyékot és élőhelyet jelentenek a határban. A leggyakoribb hagyásfafajok:

- egybibés galagonya / *Crataegus monogyna*
- vadkörte / *Pyrus pyraeaster*
- mezei juhar / *Acer campestre*
- vénic szil / *Ulmus laevigata*

Gazdasági épületek

A ház mellett a telek egyéb építményeiről sem feledkezhetünk meg, amikor a jellemző településképi elemeket vesszük számba. Varbócon a mai napig megtalálhatók a hagyományos paraszti gazdasághoz kapcsolódó melléképületek, mint istálló, csűr, disznó- és baromfiól, udvari kemence, fészter, nyári konyha, kukoricaszárító, árnyékszék stb.

A leggyakoribb csűr típus a téglalap alaprajzú kétfiókos áthajtós csűr. Középső része a szerű, régen a cséplés helye. A pelyvás szinte mindig az egyik csűrfiók hosszanti végéhez épül. A csűrök szerkezete általában favázás, külső deszkázattal, tetőszerkezete mindkét végén kontyos vagy deszkaoromfalas nyeregterető, héjazata cserép. Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóháza merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik.

Az istálló ritkán épült külön, szinte csak abban az esetben, ha a ház folytatásaként nem fért el.

Fontos gazdasági építmények voltak a rovátékos ólak: a disznó- és tyúkól, melyek korai darabjain ősi ácsszerkezetek rögzültek.

A gazdasági melléképületek a gazdálkodó építészet szabályai szerint évszázadok alatt kialakult logikus rendben helyezkedtek el, de úgy hogy a portahasználat funkcionális igényei mellett a szomszédság és a település érdekeit is figyelembe vették.

Az épületek használatához tehát egy egész településre kiterjedő közmegegyezésen alapuló, gazdálkodó életforma tartozott, ahol a szereplők figyelembe vették egymás érdekeit, együttműködtek egymással (pl. csorda, konda kihajtás, legeltetés rendje, közös használatú utak karbantartása stb.).

A 20. század második felének társadalmi átalakulásai ezt az évszázados gazdálkodó rendet is megtörték, a gazdálkodó épületek funkciójukat veszítették. Pedig ezek az épületek Varbóc település épületállományában pótolhatatlan értéket képviselnek. Ma már nincs meg sem a megfelelő alapanyag, (pl. bárdolt keményfa) sem a szakmai tudás ezek reprodukciójához, ezért mindenképp javasoljuk ezek megtartását. Ezzel felvetődik a kérdés milyen funkciót kaphatnak ezek? Ennek megválaszolása új települési közmegegyezésen kell alapuljon, hogy az új igényeknek megfelelő, esetenként egymástól eltérő portahasználat ne zavarja egymást.

Az első és legfontosabb, kialakítani annak feltételeit, hogy aki arra vállalkozik, hogy vidéken újra gazdálkodásba kezd, ezt megtehesse. Az 50 évvel ezelőtti hagyományos portahasználat ma már nem versenyképes, meg kell teremteni a korszerű gazdálkodás feltételeit. A nagyüzemi tömegtermeléssel szemben Varbócon inkább a minőségi terméket előállító kisüzemek lehetnek versenyképesek: biogazdálkodás, kézműves húsárú-, tejtermék-előállítás, gyümölcsfeldolgozás, méhészet stb. A hagyományos épületek átalakítással alkalmasak lehetnek ezekre a funkciókra. Amennyiben egy porta terület nem elég, megoldás lehet két egymás melletti telek megvásárlása, közös használata. Amennyiben új épület szükséges, akkor annak elhelyezésénél, formájának, anyagának megválasztásánál arra kell törekednünk, illeszkedjen a hagyományos rendbe. Pl. a ma népszerű, acélvázazás fémlemez szendvicspaneles mezőgazdasági épületek tájidegenül hatnak. Kompromisszumos megoldás lehet, ha gazdálkodásra olyan telket választunk, aminek hátsókertje a külterülettel határos, így az ilyen jellegű épületek úgy helyezhetők el, hogy ne zavarja a falu képet. Másrészt a tevékenységgel járó ki- és beközlekedés, anyagszállítás, állatok ki-behajtása sem terheli a falut. A település szabályozási tervét ezen szempont figyelembe vételével kell elkészíteni.

A hagyományos gazdasági épületek átalakítással alkalmassá tehetők arra, hogy a lakóház kiegészítéseként lakó, szálláshely vagy tároló funkciókat fogadjanak. Erre több jó példát látunk nem csak Nyugat-Európában hanem pl. Erdélyben is. A csűrök többszintes belső tere izgalmas közösségi-szálláshely épület lehet, vagy lehet belőle garázs. A nyári konyha, fészker lehet egy vendéglátó apartman.

Veszélyt rejt az, ha a falusi turizmus égisze alatt a hagyományos paraszti gazdálkodás épületeit és eszközeit használhatatlan kiállítási tárgyként értelmezzük, ezzel állnépi romantikát teremtünk (pl. muskátlival megpakolt szekér). Legjobb, ha a falusi turizmus működő élő gazdasággal párosul, így több lábon álló vállalkozás jön létre. A gazdálkodás és a turizmus ne egymást kizáró, hanem egymást erősítő legyen.

A meglévő gazdasági épületek karbantartása-felújítása elengedhetetlen. A bárdolt keményfa elemeket elég nehéz pótolni, megoldás lehet bontásból beszerezni. Ha másként nem lehet megmenteni, ezek az épületek szétszedhetők és újraépíthetők másik helyen.

A hagyományos gazdasági épületek – vagy csak egyes elemük, pl. szerkezeti megoldásaik, anyaghasználatuk, tömegformálásuk – mintául szolgálhatnak új gazdasági vagy turisztikai-közösségi épületek építésére is. Pl. a ma divatos dézsás fürdő elhelyezhető egy csűrben, vagy a hagyományos keresztcsűr helyén épült új fa épületben.

Nem szerencsés, ha az új épület telepítése olyan helyre történik, ahol a hagyományos portán nem volt épület, pl. az udvar közepére helyezett kiülős szaletli. Az egységes településképi szempontjából is javasolt megőrizni a hagyományos beépítési helyeket. A szabályozási tervben viszont lehetővé kell tenni hogy a keresztcsűrök helye építési hely legyen, a „pajtásor” újra kialakulhasson. (A szokásos oldalhatáros beépítés a kötelező oldalkert előírás szerint ezt nem tenné lehetővé.)

Mai példák

Minden újítás, szín és helyreállított elem azt jelenti a faluban, hogy itt élet van. Az ilyen beavatkozásokat az illeszkedés jegyében kell tenni, figyelembe véve a közvetlen környezetet és a hasonló példákat a településen. Egy oromdíz, egy kerítés vagy homlokzat felújítása kiváló minőségben, dicséretre méltó munka és tisztelgés a múlt előtt. Így van esélye megmaradni a 19-20. századi utcaképnek, ha apránként, de odafigyelünk, hogyan válhatna egy-egy új elem a régi, teljes egészévé válni.

Amennyiben figyelembe vesszük az illeszkedés szabályait, a tervezés során megismerjük a falu színvilágát, épületeinek jellemző tömegét, arányait, akkor az új építésű házak is e harmonikus egész részévé válnak. Jó érzés egy olyan utcaképet látni, melyben régi, új és felújított házak egységes hangulatot árasztanak.

Jelen fejezetben szeretnénk a településen megtalálható főbb háztípusokra vonatkozó felújítási példákat bemutatni, illetve mutatunk néhány új építésű házat is, melyek tömegformálásuk, anyaghasználatuk miatt szintén pozitív előképek lehetnek egy esetleges új építésnél.

Parasztházak

Az alábbi képeken néhány jó példa látható parasztházak korszerűsítésére, felújítására. A felújítás általában külső-belső helyreállítást jelent, energetikai korszerűsítés nélkül. Alapvető fontosságú az eredeti épületeken sokszor hiányzó ereszcsonnak megépítése, valamint ezekhez kapcsolódóan a csapadékvíz elvezetése – lehető legtávolabb a lábazattól. Mivel e házak lábazata a tornáccal védett falszakasz kivételével csapadéknak erősen kitett, javasolt kifejezetten e célra gyártott lábazati alapvakolat, valamint lábazati színvakolat alkalmazása. Amennyiben lehetséges, parasztházaknál kerüljük a műgyanta bázisú vakolatokat.

Láthatjuk, hogy kis odafigyeléssel, az eredeti állapot helyreállítását szem előtt tartva e házak újra száz évvel ezelőtti pompájukban tündökölnek. Amennyiben a fehéren kívül több színre vágyunk, nézzünk körül falunkban, valamint a környező községekben! Nyitott szemmel járva észrevesszük, hogy a '30-as években divat volt színes vakolatú házakat építeni. E házak színvilágából, vakolatmintáiból bátran meríthetünk a felújításhoz, azonban tartsuk szem előtt azt is, hogy a harsányabb színekkel visszafogottan kell bánni, különben az összhatás giccsessé válik.

Végül a két utolsó képen két, energetikailag is korszerűsített parasztház látható. Jó példa ez arra, hogy a feladat bár nehéz, nem megoldhatatlan. Külön dicséretet érdemel, hogy a felújítás során a településen fellelhető régi épületek színvilágából merítettek, valamint, hogy a vakolatdíszek alkalmazása során sem szakadtak el a faluban kialakult évszázados mintáktól. Javasoljuk, hogy parasztház korszerűsítéséhez mindenképp kérje építész segítségét!

Kockaházak

Az alábbi képeken néhány jó példa látható kockaházak korszerűsítésére, felújítására.

Figyelmet érdemel az itt látható ház ereszképzése, mely az utca felől árnyékol, míg a kert felől elötetőként funkcionál. Ettől a gesztustól az épület egyszerre izgalmas és modern.

Az eredeti vakolatdíszekből ihletet merítő hőszigetelt homlokzat korszerű, mégis magán hordozza az építés korának gondolkozásmódját, ízlésvilágát. Láthatjuk, hogy a visszafogott színezés néhány harsány vakolatcsíkkal is harmonikus marad, az ehhez illő csatornák és lefolyócsövek pedig erősítik az összhatást.

Szintén egy visszafogott színvilágú felújítás óvatos ablakkeretezéssel.

Az ablaksáv határozott kiemelése is jó eszköz a formai monotonitás megbontására. E háznál is dicséretet érdemel a színek harmóniája. Mint láthatjuk, a bemutatott házaknak közös eleme a visszafogott színhasználat, az épülettömeg megtartása, esetleg óvatos bővítése.

Az egyhangú színezés redőnnyel is feldobható-bár építészetileg nem a legjobb út. Mégis példaértékű, hogy ez a ház is egységes koncepció alapján, harmonikus, korunk modernizáló ízlésvilágát tükröző homlokzatot kapott.

Új építés

Az egyik legnagyobb kihívás a tervező és az építetők számára, hogy a megálmodott új épület úgy töltsen be a XXI. századi ember igényei által meghatározott funkciók térbeli igényeit, hogy közben szellemiségében, arculatában illeszkedjen az építésnek helyt adó faluba.

Meglátásunk szerint ez az illeszkedés két elemen áll, vagy bukik. Első a tömegformálás: az épület tagoltsága, gerincmagassága, ereszmagassága, tetőhajlása hasonul-e a környezetéhez, vagy sem. Második az anyaghasználat: az épület homlokzatain megjelenő színek, textúrák fellelhetők-e a környezetében?

Amennyiben e két kérdésre igennel válaszolunk, épületünk jó eséllyel bele illik a faluképbe. Amennyiben valamelyik pontnak nem felelünk meg, gondoljuk át, tudunk-e ezen változtatni. Mi az a funkció, elképzelés, ami miatt fel akarjuk áldozni az illeszkedést.

Az itt bemutatott példák mindegyikében közös, hogy a falu szín- és formavilágából merítenek, valamint tömegükben a falusi házak méreteihez illeszkednek. Figyeljük meg az épületek visszafogott méretrendjét, a tömör felületek és a nyílások arányait! Ezek minden szónál erősebben mesélnek a tervezéshez, az építési helyhez való hozzáállásról.

Külön szeretnénk kiemelni, hogy a visszafogott színhasználat és tömegformálás semmit nem von le a belső terek használhatóságából. Az itt bemutatott megépült és épülő házak mindegyike korszerű, a jelen igényeinek megfelelően használható.

Bár e könyv gondolatai, képei csak ajánlások, azonban a településképi védelmi rendelet már kötelez a faluban elfogadott irányelvek betartására, így mindenképp ismerjék meg az építés szabályait, mielőtt belevágnak életük nagy projektjébe!

Reklámhordozók

A településképi formálása nem merül ki az épületek vagy a növényzet megfelelő kialakításában. A kedvező utcakép eléréséhez nagy hangsúlyt kell fektetni a hirdetőablák, reklámfelületek, cégérek és egyéb információs felületek formálására. Üzletünk vagy szolgáltatásunk népszerűsítésére kiváló lehetőséget nyújt az épület jellemzőihez illeszkedő formában megfogalmazott cégér, cégtábla. Üzletfelirat esetén a térbeli betűk plasztikussága önmagában is figyelemfelkeltő, ezért nincs szüksége (egyéb erőteljes elem alkalmazására).

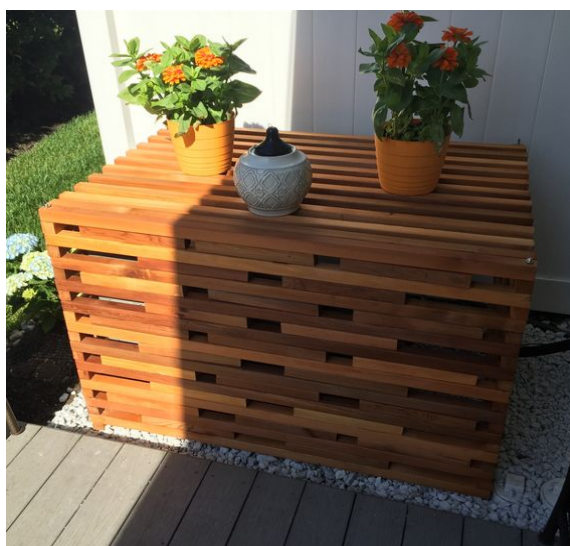
Reklámozás céljára kizárólag az önkormányzat által rendeletben meghatározott utcabútorok használhatók fel.

Cégérek, üzletfeliratok és reklámhordozók kialakítása során fontos, hogy anyagukban, színeikben, méretükben illeszkedjenek az épülethez. A finoman megvilágított felület kedvező, de a világító, villózó fények zavaró hatásúak, ezért kerülni kell azokat.

Új cégér, reklámtábla készítésekor először tájékozódjunk a helyi előírásokról, illetve nézzünk szét a faluban, hogy milyen méretű, stílusú reklámhordozók vannak használatban. Lgyekezzünk az anyag és a színválasztáskor szem előtt tartani, hogy a reklámhordozónak illeszkednie kell a hirdetett szolgáltatáshoz, a hordozó épülethez, valamint a falunk arculatához is.

Javasoljuk, hogy cégér, reklámtábla készítésekor keressenek fel reklámgrafikus, vagy arculattervező szakembert, illetve konzultáljanak a települési főépítésszel!

Műszaki berendezések

Korunk emberének vitathatalan igénye a komfortos életforma, ami bizonyos épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények telepítését vonja maga után: antenna, szerelt kémény, riasztó berendezés, napelem, napkollektor stb.

Amennyire lehet ezeket úgy kell elhelyezni, hogy az utcaképet ne befolyásolják, inkább a hátsó kert felé, vagy a melléképületekre. Ha beépítésük elkerülhetetlenek, lehetőleg ne az épület kiemelt pontjára kerüljenek.

Energiatudatos életmódunk egyik segédeszköze lehet a napelem, napkollektor. Elhelyezése során az energiatermelés szempontjából ideális tetősík kiválasztásánál mérlegelni kell annak utcaképi hatásait is. Utcafronti síkra napelemet, napkollektort ne helyezünk el. A napelemek kiosztását szimmetrikusan, egységesen végezzük.

Jó példa a fenti képen látható elhelyezés, amikor az épület udvar felőli tetőfelületére, illetve a mögötte megépült melléképület tetejére kerültek a napelemek.

Napjainkban növekszik az igény a kellemesebb hőmérsékletű házbelső megteremtése iránt. Ennek egyik lehetséges eszköze klímaberendezés beépítése. A beltéri egységek számtalan kialakításban kaphatók, szinte bármely stílusú enteriőrbe illeszkednek. Azonban a kültéri egységekről ez nem mondható el, típustól függetlenül méretesek, zajosak, egyáltalán nem díszeli az épület homlokzatának, sem a kertünknek. A telepítés során legyünk figyelemmel arra, hogy a kültéri egység utcai és szomszéd oldali homlokzatra nem kerülhet.

A legideálisabb, ha a hátsókert irányába takartan helyezzük el. A földre telepített kültéri klíma egység könnyen eltakarható elé ültetett örökzöld növényzettel vagy esztétikus udvari bútorral. Az épülettől távolabb telepített egység akár kis kerti építménynek is álcázható.

Utcák

Egy település megjelenése nem függetleníthető az épületektől, de még meghatározóbbak az utcák, terek, parkok és közkertek, melyek a falu közösségi felületei. Akkor tűnik egészségnek egy utcakép, ha rendezett. Ennek eszköze az árok rendbetétele (legyen szó akár gyepes, akár betonozott árokról), a nyírt gyepfelületek, az ápolat fák, fasorok, a virágokkal díszített köztetek és az egységes utcabútor használat. Különösen fontosak a növényes egy olyan utca esetében ahol komoly forgalom jelent terhelést, és zajt a mindennapokban. Ennek ellensúlyozására virágosak előkertek és fásított közteteket javasolt kialakítani.

Méretéből és eszmei értékéből adódóan is az egyik legfontosabb épület a településen a templom, ezért megérdemel egy olyan előteret, ami tükrözi a státuszát, hívogató és a minőséget hordozza. Dombtetőn álló helyzete miatt, aki megérkezik Teresztenyére, biztosan találkozik a templommal egyik vagy másik oldalról. Akkor tekinthető élőnek egy település, ha stabil hívői, közössége és működő temploma van. Az épület környezetének is ezt kell sugallania.

Egy látványt harmonikusnak érzünk, ha könnyen átlátható, ezért az utcákon a különböző felületeket érdemes határozott vonalak mentén elválasztani, például az útnak szegélyt adni, a gyepet a saját felületén belül tartani, sövényvel segíteni az utósokat, gyalogosokat az úttestérzékelésében, illetve az utca épségét védő árkot működésének megfelelően, tisztán tartani.

Vonalas elemként érzékeljük a fasorokat is, mely esztétikai élményt és árnyékot is ad. Ahol lehetőség van utcafásítást elindítani, ott ajánlott egy-egy utcának arcot adni gyümölcsfák, díszfák ültetésével, egységes koncepció mentén. Ügyelni kell azonban a közművektől és a burkolt felületektől való távolságra, mert a fák gyökere megsérülhet és kárt is okozhat egyszerre. Légvezeték alá kis növésű, gömb koronájú fát ajánlott ültetni, de jobb teljesen szabad őrsvényű helyen telepíteni egy-egy példányt.

Hosszútávon az utcaképet zavaró, kusza légkábeleket földkábelre javasolt cserélni, melynek első lépése lehet, hogy az ingatlanok bekötése már felszín alatt történik. Egy-egy ízléses kandeláber (meleg fényű, az ANP javaslata alapján lefelé világító, ernyős fényforrás alkalmazása ajánlott az élővilág védelmében) is segíthet az utca vagy tér összképén.

Az utak mentén elhelyezett berendezések, például információs táblák, hulladékgyűjtők, utcabútorok megjelenésükben illeszkedjenek egymáshoz, a település általános arculatához. A buszmegálló kialakítás szintén illeszkedjen az utcaképbe, az egyéb környezet architektúra elemekhez és növényekhez. A nem használt, esetleg romos megjelenésű közterületi elemeket javasolt elbontani, helyüket rendezni.

Gyepes, betonozott és köves árkot is találunk a településen, mint lineáris elem szembeötlő része az utcának, és működés szempontjából a tisztított, nyírt árkok szinte kötelező. Ökológiai szempontból a gyepes árkok ajánlottak, mert lehetővé teszik a víz közvetlen a talajba jutását.

Közterek

A település ritmusát adják a finoman formált terek, teresedések, utcák találkozásánál kialakult zöldfelületek, melyek sűrűsége a falu élhetőségének is indikátora.

Az egyik leginkább használt közösségi zöldfelületnek a játszóterek minősülnek. Fontos, hogy a lakóterületektől gyalogosan megközelíthető távolságban legyen olyan – mind anyaghasználatában, mind formavilágában – minőségi játszótér, ahol nemcsak a gyermekek, de a rájuk felügyelő szülők, nagyszülők is kellemes pihenő környezetben lehetnek. A játszóterek esetében is ügyeljünk a napos és árnyékos területek létrehozására, itt is alkalmazhatunk magas esztétikai értékű virágzó díszfákat, cserjéket is.

A településkapu az, amivel az érkező először találkozik a távoli falukép után, ezért meghatározó eleme az első benyomásnak, mi várja a látogatót a falu szélén. A virágos ágyás az egyik legalkalmasabb eszköze az üdvözlésnek, és színfoltja a falu zöldfelületeinek. A régi települések egy vagy egy pár szép, nagyra növő, karakteres fával jelezték a lakott terület kezdetét mindkét oldalon. Ezt a gesztust a 21. században is megőrzésre érdemesnek tartjuk, ezért javasolt kép szép, településkaput jelző példány ültetése.

A buszmegállók olyan pontok egy településen, melyet az is lát, aki itt lakik, és az is, aki csak átutazik. Éppen ezért a buszmegálló elsődleges elem a település megítélésében, kialakítása tehát igényes kell legyen, illeszkedjen a településképhez, időtálló anyagokból épüljön meg, és nem melleleg alkalmas kell legyen a várakozásra, fontos, hogy eső- és szél ellen védjen. Ajánlott anyagok: vakolt oszlop, agyag cserép, sötétre pácolt fa. Igaz ez a település egyéb köztéri berendezéseire is, legyen az pad, hulladéktároló vagy világító test.

A település zöldfelületi rendszere mindig fejleszhető, akár az utcák zöldfelületét, akár a terek hálózatát nézzük. A fejlesztés egyik eleme lehet a templom és a Deák Ferenc utca által közrezárt zöldfelület,

Emlékművek jelzik a település hajlandóságát az emlékezetre és nyitottságát a múlt felé. Bódvarákó emlékműve arról tanúskodik, hogy a falu tiszteli a múlt hőseit, és a jelen részévé teszi azáltal, hogy a köztereken felújított vagy új emlékműveket állít

A burkolt közterek, esetleg egy-egy műalkotás körüli burkolt kis terek, és egyéb gyalogos terek esetében is fontos, hogy a burkolat illeszkedjen a környező településképhez. A hagyományos szürke térburkolat mellett bátran alkalmazzunk antracit színt, vagy esetleg melegebb színárnyalatokat, például homokszínt, mellyel kellemesebb, meghittebb hangulatú tereket teremthetünk. Kerüljük az egybefüggő nagy burkolt felületeket, fákkal, cserjefoltokkal, virágágyásokkal, esetleg gyepfelületekkel tegyük változatossá és kellemesebb mikroklímájúvá a területet. A terekre kihelyezett környezet architektúra elemek, berendezések illeszkedjenek egymáshoz és a település többi részén található utcabútorokhoz. A pihenő padokat árnyékos, félárnyékos helyre tegyük, a legkellemesebb a laza (áttört fényhatást eredményező) lombkoronájú fák alatt pihenni, de alkalmazhatunk stabil szerkezettel megépített köztéri árnyékolókat is, például virágos növényvel befuttatott pergolát.

Külterületi egységek

Varbóc belterületén kívül is számos olyan helyet találunk, ahol élet van. Látszik, hogy használják a tájat, művelik, és élet van benne. Azonban ezekre a részekre is az a szabályozás vonatkozik, ami a falu belső részeire, mert az ide épülő házak is a falu arculatához tartoznak, ezért mind anyaghasználatában, mind stílusában követniük kell a hagyományos falukép előírásait.

Nem épített elem esetében, mint például a bodza ültetvény, javasolt vadálló kerítés létesítése, a növény igényeihez igazodó ültetési távolság, kulturált bejárat, és takart, tájképbe illeszkedő melléképületek, ha vannak. Nem megengedhető színes, idegen anyag használata, ami a szomszédos dombról is látható.

Összegzés

Ha Varbóc település jövőjét próbáljuk megjósolni, pesszimista és optimista szemüveggel is láthatjuk azt.

Hátrányként könyvelhetjük el, hogy a zsáktelepülés kiesik az országos úthálózat véráramából, hogy épületállományának nagy része megrekedt az ötven évvel ezelőtti szinten, hogy lakói nagyrészt idősek, hogy nincs élet a faluban.

Ugyanezeket a tényeket másként is értelmezhetjük: a falu nyugodt, csendes, tiszta a levegője, a faluképe egységes, falusi turizmusra kiválóan alkalmas, nem épültek tájidegen kockaházak és falura nem való emeletes házak, földjei nem szennyezettek.

Meglátásunk szerint Varbóc település jövője szempontjából az az alapvető kérdés, hátrányait előnnyé tudja e kovácsolni? Tud-e vonzó lenni azon fiatalok számára, akik a mostanság megnyíló lakhatási, turisztikai és mezőgazdasági támogatásokat felhasználva jövőjüket egy ilyen településen képzelik el, szívesen részt vesznek képeinek formálásában, jövőjének építésében.

A tenni akarás, a megfelelő környezet, a megfelelő szabályozás, elengedhetetlen, de nem elégséges. Összefogással, az érdekek kölcsönös tiszteletben tartásával vissza kell térni azokhoz az értékekhez, amik a „romlatlan” faluközösségekre voltak jellemzők, mint az önmérséklet, a takarékoságból fakadó fejlesztés, a szolidaritás, az önbecsülés és közbecsület, a valláserkölc és a hagyománytisztelet.

VARBÓC KARAKTERTERÜLETEI

- TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSRSZ
- MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET

